

Juryrapport

Ook voor de Nijhoffprijs 1968 kan de jury tot haar vreugde twee figuren voordragen, een voor vertalingen in en een voor vertalingen uit het Nederlands.

Voor haar uitnemende vertalingen uit het Latijn kende de jury unaniem de prijs toe aan de dichteres en classica Dr. Ida G. M. Gerhardt. In het tweede gedeelte van haar proefschrift van 1942 *Lucretius, de natuur en haar vormen, Boek I en Boek V* gaf zij een vertaling in hexameters van de in de titel genoemde boeken, die afzonderlijk herdrukt werd in de reeks 'De Tiende Muze' in 1956. Het mag een gewaagde onderneming genoemd worden het dichtstuk van Lucretius *De Rerum Natura*, dat even rijk als moeilijk is door zijn wijsgerige inhoud en verheven taal, in het Nederlands over te brengen. De dichteres, die ook in haar eigen verzen uitmunt door beheerste, geconcentreerde taal, deed dit met even grote schroom als enthousiasme, getuige het kwatrijn, dat zij als motto vooraf deed gaan:

Het edel woord geschonden noch verraden –
geen strakker tucht, geen stralender genade;
richt dan, Vertalens Muze, naar Uw wet
ons, die Uw hof met schucht're voet betraden.

Zij heeft inderdaad het edel woord van Lucretius geschonden noch verraden. Dit houdt hoge lof in. De vele abstracte begrippen, die hij in zijn uiteenzetting van Epicurus' filosofie en van het atomisme hanteert, heeft zij consciëntieus in het Nederlands weergegeven, de vele prachtige natuurbeschrijvingen heeft zij in de eigen taal bloeiend doen herleven. Zij ziet de ontmoeting – die een vertaling in hoogste instantie is – met deze poëzie als een leerschool voor eigen dichten. In de Inleiding schrijft zij: 'Gelijk de musicus zich willig onderwerpt aan de studie van Bach's Wohltemperiertes Klavier en tegenover dezen strengen, tot in het uiterste overwogen arbeid leert afrekenen met gemakzucht en ijdelheid, zo moest ieder dichter tot Lucretius' werk in kunnen gaan om zich aldus te ontdoen van alles wat het geweten wel moet bezwaren en den eigen groei schaden.' In haar verlangen zo dicht mogelijk bij het oorspronkelijk werk te blijven heeft Ida Gerhardt niet alleen de woordvolgorde van het Latijn zoveel mogelijk gehandhaafd, ook waar dit een wat stroef Nederlands opleverde, maar zij schreef ook haar vertaling in Nederlandse hexameters. Dit blijft steeds een hachelijke onderneming, daar de hexameter moeilijk in het Nederlands accentuerend metrum past. Dikwijls slaagt zij uitstekend, maar men komt ook verzen tegen die alleen door een onnatuurlijke klemtoon als hexameters te lezen zijn. Beide genoemde eigenaardigheden vindt men bijeen bijv. in I 38-41, waar Venus aangespoord wordt Mavors om vrede te vragen:

Hem, o godin, gelijk hij daar rust in uw zuiv're omarming
wil omvatten en zoet mogen zijn van uw lippen de woorden
wáarmēe gij vóor dē Rōmeinen, verhevene, om vrede en rust bidt.

Als men, om het metrum te redden, de eerste lettergreep als een voorslag opvat,

gevolgd door een spondaeus (wǎar/mée gij/vóor dĕ Rǒ/), dan voert men een aan de hexameter vreemd element in. Ook wie hier kritisch tegenover staat, zal op talloze plaatsen door de vorm van de vertaling bevredigd worden en haar juistheid en kracht bewonderen.

Het was echter gelukkig dat de dichteres, toen ze de vertaling van Vergilius' *Georgica* ter hand nam, in plaats van de hexameter de zesvoetige jambische maat koos. Wanneer men deze vertaling vergelijkt met de toch zeer kundige en waardeerbare van Mr. H. J. Scheuer uit 1924, die de hexameter handhaafde, treft de schoonheid in de ongedwongen rustige stroom van het Nederlands versverhaal. Ook de *Georgica* zijn voor de lezer lastig Latijn en voor de vertaler een zware opgave. De geen Latijn kennende zal daarvan weinig vermoeden bij de natuurlijk voortvloeiende, heldere verzen van deze vertaling. Bij de weergave van Latijnse poëzie in het Nederlands is het, door de syntactische beknoptheid van het Latijn, bijna onvermijdelijk in de vertaling een groter aantal verzen te vormen. Ida Gerhardt is er bewonderenswaardig in geslaagd door een geconcentreerd, gaaf Nederlands, zonder aan de juistheid of de sfeer tekort te doen, geen vers meer te gebruiken dan Vergilius.

Deze vertaling van de *Georgica* is inderdaad een meesterstuk. Merkwaardig: het metrum en het ritme ervan zijn niet alleen soepeler, maar ook sterker, krachtiger dan die van de Lucretius-vertaling; de talloze technische termen zijn scherper, kantiger weergegeven, bijzonder rijke passages als de laus Italiae in II, de Corycius-passage in IV (116-148) en zovele meer schieten tegenover het origineel niets tekort en bovenal de toon van het 'sunt lacrimae...' etc, 'het huiverend besef van niet slechts het menselijke, maar het kosmische tekort' klinkt overal door.

In de laatste jaren heeft Ida Gerhardt zich toegelegd op de vertaling der psalmen. Zij bewerkte daarvoor geen oudere vertalingen, maar ging uit van de grondtekst en ging daartoe Hebreeuws leren. In het novembernummer van *Maatstaf* 1967 verschenen, als proeve van de volledige vertaling, tien psalmen van de hand van Ida G. M. Gerhardt en Marie H. van der Zeyde. Aangezien het hier een proeve geldt van een nog op stapel staand veel groter werk, bovendien van de hand van twee auteurs, kan deze vertaling voor een bekroning van Ida Gerhardt geen zwaar gewicht in de schaal leggen. Het is echter zeker opmerkelijk, dat een deskundig hebraïcus, door de jury om zijn oordeel gevraagd, schreef: 'De twee meest recente vertalingen, nl. die van het Nederlandsch Bijbelgenootschap en van de Katholieke Bijbelstichting, die beide op hoog peil staan, weet zij (lees: weten zij) bijna steeds in precisie ten opzichte van de grondtekst te evenaren en in de weergave van het poëtisch gehalte te overtreffen.'

Welnu, in de eerste plaats om haar vertalingen uit het Latijn, in het bijzonder de *Georgica*, en mede om haar aandeel in deze psalmvertalingen, adviseerde de jury unaniem aan Ida Gerhardt de Nijhoffprijs van 1968 toe te kennen.

Als vele laureaten van de Nijhoffprijs is Felipe M. Lorda Alaiz niet in de laatste plaats zelf auteur en criticus, en daarnaast groot animator: een waar cultureel ambassadeur. In deze laatste eigenschap heeft hij niet alleen onvermoeibaar sinds bijkans twintig jaar de Nederlandse cultuur in de ruimste zin van het woord bekend gemaakt in de

vele Spaanstalige landen; hij heeft bovendien in omgekeerde richting geijverd voor beter begrip in de Nederlandstalige wereld voor de grote Spaanse traditie en voor minder bekende, soms verwaarloosde aspecten van de rijke Spaanse cultuur. Zelf als Spanjaard geboeid door de ten onrechte officieel stiefmoederlijk bedeelde Catalaanse wereld, heeft hij zich bovendien in zijn land tot tolk gemaakt van zijn geboeidheid door Engelse schrijvers. Maar de hoofdmoot van zijn rijke levenswerk betreft de vele raakvlakken die hijzelf wist te ontdekken tussen ‘Spaans’ en ‘Nederlands’.

Zijn geboeidheid door Engelse en Nederlandse cultuur raken elkaar op het gebied van het toneel. Lorda schreef tal van studies en een boek over de moderne Engelse toneelauteurs in een tijd dat zij zelfs in hun eigen land nog nauwelijks bekendheid hadden. Hij is de eerste buitenlandse Nijhoff-laureraat die in essay en vertaling grote aandacht wijdde aan de Nederlandse toneelschrijfkunst. Na het succes van een bundel modern Noord-Nederlands toneel in zijn vertaling, gepubliceerd in Madrid, droeg dezelfde uitgeverij hem een analoge bundel Zuid-Nederlands toneelwerk op. Deze kon door typisch huidig-Spaanse omstandigheden wel in Spanje worden verspreid, maar moest worden uitgegeven in Mexico. Tezamen bevatten deze bundels werk van Brulin, Claus, Max Croiset, Defresne, Hensen, Abel Herzberg, Hoornik, Mulisch, Teirlinck en anderen. Exacte weergave van ieders idioom paart zich aan een eminente zin voor de vereisten van het toneel. Uitstekende inleidingen en notenapparaten waaruit de wetenschapsman Lorda spreekt, preluderen op de aanpak van zijn werk van de afgelopen jaren: drie vroegmiddeleeuws Nederlandse toneelspelen, met behoud van het vers.

Deze drie zijn elk afzonderlijk een model van durf en vertaling. Het zijn: *Lanseloet (Lançarota)*, *Elckerlijc (Todohombre)* en *Mariken van Nieuweghen (Mariquilla de Nimega)* en zij vormen de kroon op een toch al indrukwekkend vertaalwerk. Hieraan waren voorafgegaan niet minder dan dertien studies over het Nederlands toneel van de 14e eeuw tot heden. De middeleeuwse stukken, wier traditie in Nederland is losgeraakt, scharen zich in de Spaanse wereld als vanzelf in een ononderbroken traditie die van de middeleeuwen via Calderón loopt tot García Lorca. Als extra tour de force binnen de prestatie van deze vertalingen is *Lanseloet* niet weergegeven in modern Spaans, maar in middeleeuws Spaans, thans nog door een ieder moeiteloos leesbaar, als om een proef te geven van hoe vanzelfsprekend het stuk in de Spaanse traditie past. Het is geen ‘spielerei’ geworden van een virtuoos vertaler, en zeker geen nutteloze krachttoer als in de vorige eeuw die van lexicograaf Émile Littré, die Dante’s *Commedia* als vingeroefening overzette in het allang dode Noord-Frans van Dante’s tijd; integendeel, de Spaanse *Lanseloet* van Lorda is een overtuigend en ontroerend bewijs van de eenheid der Europese middeleeuwen, in een prachtige levende taal, en een creatieve bijdrage tot de ontwikkeling van letterkunde, toneel en vergelijkende literatuurbeschouwing.

Op prozagebied vertaalde en vertaalt Lorda werk van Wolkers, Van het Reve en Mulisch, na jaren geleden in opdracht te zijn begonnen met werk van Bomans, Den Doolaard en Jan de Hartog. Daarenboven is hij specialist in vertalingen van wetenschappelijk en populair-wetenschappelijk werk, o.m. van Pieter van der Meer de Walcheren, Delfgaauw, Trimbos en de botanicus De Wit. Al dit vertaalwerk munt

uit door dezelfde accuratesse en door liefde voor hetgeen Nederland in geschrifte de wereld te bieden heeft. Een en ander wordt des te bewonderenswaardiger als men weet dat Lorda vrijwel simultaan hiermee het complete toneel van Priestly vertaalde en diverse romans van Evelyn Waugh.

Lorda, geboren in 1918, gehuwd met de dichteres Josefina Vidal en woonachtig in Hilversum, streed als 18-jarige in de Spaanse (republikeinse) gelederen, werd krijgsgevangen gemaakt en uit internering vrijgelaten voor uitoefening van zijn militaire dienst. Na afloop studeerde hij klassieke filologie aan de universiteiten van Zaragoza en Madrid, waar hij zijn doctoraal behaalde. Hij doceerde bij het middelbaar onderwijs en aan de Madrileense universiteit, waarna hij door een van Nederlands stille strijdbare denkers, Daniël de Lange, gevraagd werd als adviseur voor uitgeverij Het Spectrum. Aldus in Nederland, in 1947, werkte hij tevens voor de Wereldomroep. Na een verblijf in Spanje in 1953, werd hij verbonden aan de BBC: na vijf jaar in Londen keerde hij in 1960 naar Nederland terug en werd in 1964 docent in de Catalaanse letteren aan de Universiteit van Amsterdam. Zijn animeringen wederzijds tussen Spanje en Nederland resulteerden verder o.m. in belangwekkende bijdragen aan tal van Spaanse tijdschriften en aan *De Gids*; momenteel redigeert hij een bundel van non-conformistische hedendaagse Spaanse dichters voor *De Bezige Bij: Dichters buiten zichzelf*. Voor de universiteit van Barcelona bereidt hij zijn proefschrift voor. Als regisseur bracht Lorda in Utrecht, gespeeld door Spaanse arbeiders en Nederlandse studenten, het in Spanje verboden stuk *La Camisa (Het Hemd)* van Lauro Olmo, op de planken.

In totaal verschenen alleen al in boekvorm van zijn hand zeventig Nederlandse werken in het Spaans. Dit alles overziende droeg de jury hem unaniem ter bekroning met de Nijhoffprijs 1968 voor.

De jury:	Prof. Dr. S. Dresden, voorzitter
	Prof. Dr. P. Minderaa
	Adriaan Morriën
	Mr. E. Straat
	Dolf Verspoor
	Bert Voeten
	J. U. Priesman, secretaris